

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้
ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
อย่างยั่งยืน เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
Local Wisdom Inquiry to Enhancement of
Knowledge-Based Society according to the Philosophy of
Sufficiency Economy for Developing Quality of Sustainable Life
in Special Development Zone of Southern Border Provinces

ดํารงศักดิ์ แก้วเพ็ง¹ (Damrongsak Kaopheng)¹

วิไลพิน แก้วเพ็ง^{2*} (Wilaipin Kaopheng)^{2*}

Received: January 14, 2024; Revised January 22, 2024; Accepted: February 2, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) จัดทำฐานข้อมูลเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคีและเครือข่าย มีกลุ่มเป้าหมายคือ 1) ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล 2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 สงขลา

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: damrongsak1925@gmail.com

² อาจารย์ ดร., สาขาวิชาพลศึกษาและสุขศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000 อีเมล : pinwilai@hotmail.com

¹ Asst. Prof., Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-Mail: damrongsak1925@gmail.com

^{2*} Lecturer, Dr., Department of Physical Education and Health Education, Faculty of Education, Thaksin University, Songkhla, 90000 , Thailand, E-Mail: pinwilai@hotmail.com

* Corresponding author : E-Mail: pinwilai@hotmail.com

3) ผู้อำนวยการโรงเรียน 4) คณะครูและนักเรียน 5) คณะกรรมการสถานศึกษา 6) ผู้นำชุมชน 7) นักพัฒนาชุมชน และผู้รู้หรือผู้อาวุโสในชุมชน และ 8) ปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ทั้ง 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา มีต้นทุนวัฒนธรรมและมีลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายประกอบด้วย ภูมิปัญญาทางด้านอาหาร ยาสมุนไพร เกษตรกรรม และการทำจักสาน เน้นการหาเลี้ยงตัวเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านสังคมเครือญาติ เช่น แม่ถ่ายทอดให้ลูกและหลาน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และจัดทำฐานข้อมูลเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษา

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

Abstract

The research entitled “Local Wisdom Inquiry to Enhancement of Knowledge-Based Society according to the Philosophy of Sufficiency Economy for Developing Quality of Sustainable Life in Special Development Zone of Southern Border Provinces” aims to study of study the characteristics of local wisdom learning process and inheriting local wisdom, including the development of learning processes and behaviors for the inheritance of local wisdom and create a database to expand local wisdom through the network of educational institutions through the participation of community partners and networks. The target groups are: 1) representatives of the Subdistrict Administrative Organization, 2) Educational Service Area Office, District 3, Songkhla, 3) school directors, 4) teachers and students, 5) school committees, 6) community leaders, 7) community developers and

knowledgeable people or elders in the community, and 8) folk philosophers or wisdom teachers in the community, which were collected using in-depth interviews and focus group discussions.

The results of the research revealed that communities in the four districts of the southern border special development zone of Songkhla Province has cultural costs. Local wisdom is diverse. Wisdom in food, medicine, herbs, agriculture, and weaving emphasising on self-sufficiency according to the Sufficiency Economy Philosophy. There is a process of learning and inheriting local wisdom from generation to generation through ancestors. Most of them involve the transfer of knowledge and wisdom from generation to generation through kinship society, such as mothers passing them on to their children and grandchildren, promoting lifelong learning. and community organizations, and create a database and extending local wisdom through a network of educational establishments.

Keywords : Local wisdom, Sufficiency Economy, Special Development Zone of Southern Border Province

บทนำ

การศึกษาเป็นการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุด ถ้าคนในประเทศได้รับการศึกษาที่ดีก็จะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต ประเทศไทยได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เพื่อให้การพัฒนาประเทศมีความต่อเนื่องและมีแนวทางที่ชัดเจน โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามหลักยุทธศาสตร์ชาติ 3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560 : 108-119)

การพัฒนากำลังคนโดยพัฒนาทางการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ และการนำเอาคุณค่าจากสิ่งที่อยู่ทั้งใกล้ตัวและไกลตัวที่เป็นแหล่งวิทยาการทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ ทำให้การศึกษาและการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ทุกสถานที่ โดยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว บุคคลในชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนา แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้เต็มศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีความรักและภาคภูมิใจในชุมชน ชุมชนจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการศึกษาเพราะชุมชนเนแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ที่สำคัญยิ่ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ถ้ายทอดได้ จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตราที่ 25 ที่กล่าวไว้ว่า “การจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้มากขึ้นและสามารถเรียนรู้ได้จากครูคน ครูเครื่อง และครูธรรมชาติ” จะเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญอย่างหนึ่ง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นตัวบุคคล เป็นการเชื่อมโยงความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตผ่านกระบวนการทางปัญญาจนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นพื้นฐานของความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการถ่ายทอดจะทำให้ไม่เกิดการสูญหาย และทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองที่สืบทอดต่อกันมา โดยในแต่ละพื้นที่ก็มีภูมิปัญญาและบริบทที่มีความแตกต่างกันออกไป

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี สังคมและวัฒนธรรม การจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ต้องเผชิญปัญหาและความท้าทายในหลายมิติด้วยกัน โดยเฉพาะปัญหาความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งเป็นปัญหาที่เป็นความท้าทายในการจัดการศึกษา ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2560 : 35-36) ปัญหาที่พบได้แก่ ปัญหาโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ปัญหาความเลื่อมล้ำในการเข้ารับบริการทางการศึกษา และปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และชุมชนในพื้นที่

โดยที่ผ่านมาคณะนักวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ และคณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ร่วมกันทำการศึกษาวิจัยโดยการจัดเสวนา “ถอดบทเรียนชุมชนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” จำนวน 2 เวทีด้วยกัน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครูและนักเรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการสถานศึกษา มีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน

จากการประชุมเปิดใจวิจัยเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจภาคใต้ ในการวิจัยครั้งนี้ มีพื้นที่ในเขตบริการ 4 อำเภอ ของเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจ ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา ซึ่งสรุปสาเหตุของปัญหาเบื้องต้น 2 ประการคือ 1) ชุมชนไม่เข้มแข็งในการบริหารจัดการและช่วยเหลือ เกิดความไม่เสมอภาคของสังคม และการเข้าถึงการบริการของภาครัฐ การอุดหนุนทางการศึกษา การไม่รู้หนังสือ คุณภาพในการจัดการศึกษา คุณภาพชีวิต 2) ชุมชนมีต้นทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาทางด้านยา สมุนไพรอาชีพ อาหาร การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย เป็นต้น แต่ยังขาดการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ อีกทั้งไม่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นภาพสะท้อนมิติด้านสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคโดยรวมได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มตัดสินใจ ในการปฏิบัติงาน และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของบุคคล การที่จะสามารถทำให้บุคคลต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาและ นำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลให้ดีขึ้นได้ (สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์, 2551:20-21)

ดังนั้นเพื่อให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ให้เกิดขึ้น และเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเก็บรวบรวม จัดระบบเพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบสามารถสืบค้น ติดตาม ค้นหา เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนและสามารถนำองค์ความรู้นั้น มาบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนได้ และการพัฒนา

ดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของคนในแต่ละพื้นที่ จึงเป็นที่มาของการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาคนในชุมชนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน กล่าวคือ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน (เยาวชน) ตัวแทนชุมชน และตัวแทนหน่วยงาน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีนักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์ นิสิต และนักวิจัยชุมชนเป็นพลังหนุนเสริม ทั้งนี้เพื่อให้ใช้กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาคนไปพร้อมกับการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน ภายใต้ความเชื่อที่ว่า “ชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศ”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
3. เพื่อพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
4. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ เนื่องจากจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาคีและเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งทำการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้งสิ้น 85 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล 4 คน (อำเภอละ 1 คน) 2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 3 สงขลา (นายสมศักดิ์ นิตยคำพร) 3) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านทรายขาว (นายเอกพจน์ นราพันธุ์) 4) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเก่า (นายวิสุทธิ์ ทองจินดา) 5) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกระอาวน (นายไพซอน เสนหิน) 6) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านถ้ำตลอด (นายอุทัย บุญเพชรทอง) 7) คณะครูและนักเรียน 4 โรงเรียน ๆ ละ 4 คน 8) คณะกรรมการสถานศึกษา 4 โรงเรียน ๆ ละ 8 คน 9) ผู้นำชุมชน 4 อำเภอ ๆ ละ 5 คน 10) นักพัฒนาชุมชน และผู้รู้หรือผู้อาวุโสในชุมชน 4 คน (อำเภอละ 1 คน) และ 11) ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาในชุมชน 4 อำเภอ ๆ ละ 4 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในขั้นตอนนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และแบบการสนทนากลุ่ม (focus group) ถึงลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ภาควิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มประชาชนแต่ละตำบล เพื่อจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาจากประเด็นหลัก (major themes) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มทั้งหมด จากนั้นนำประเด็นหลักมาพิจารณาแบ่งแยกเป็นประเด็นย่อย (sub-themes) และหัวข้อย่อย (categories) อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ที่เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วน นอกจากนี้ ในส่วนการดำเนินกระบวนการตีความข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินกระบวนการสะท้อน (reflecting) ข้อมูลตามวิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ ตรวจสอบแหล่งข้อมูล ตรวจสอบวิธีการเก็บข้อมูล และตรวจสอบเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในแต่ละขั้นตอนควบคู่ไปกับการดำเนินกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสริมสร้างให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความเข้มแข็งและแม่นยำ (rigor) และมีความเข้มข้นมากขึ้น (intensive process) รวมทั้งพรรณานาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ข้อมูลตามปรากฏการณ์ร่วมด้วย เพื่อแสวงหาหรือให้ได้มาซึ่งข้อค้นพบจากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ อันเป็นแนวทางประการสำคัญที่สามารถนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กำหนดกระบวนการการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 3 ลักษณะ อันได้แก่ กระบวนการเก็บข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งกระบวนการเก็บข้อมูลดังกล่าว เป็นกระบวนการเก็บข้อมูลตามแนวทางของกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ อันมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งข้อมูลบางส่วนจากเว็บไซต์ที่ปรากฏบนอินเทอร์เน็ต เพื่อเก็บข้อมูลในระดับทุติยภูมิ (secondary data) ประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รายงานการศึกษา และผลงานวิจัยประเภทต่างๆ เป็นต้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบหรือสร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูลในการวิจัยในส่วนต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสนทนากลุ่ม โดยการใช้ภาคีเครือข่ายของกลุ่มแต่ละตำบล เพื่อจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทางผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางประการในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการขอความร่วมมือจากคนในชุมชนที่ได้เข้าร่วมโครงการของแต่ละตำบลเพื่อขอสัมภาษณ์ในกระบวนการถอดบทเรียนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในกระบวนการสัมภาษณ์นั้น ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการบันทึกข้อมูล โดยวิธีการจดบันทึกข้อมูลและการบันทึกเสียงของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการขออนุญาตจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยก่อนทำการบันทึกเสียง เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการตรวจสอบและตรวจทานความถูกต้องย้อนกลับในภายหลังได้

ขั้นตอนการวิจัย

ระยะเตรียมการ (Preparation Phase)

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยได้ศึกษาบริบทของพื้นที่และชุมชนที่จะศึกษา และใช้เวลาในการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน (building-up rapport) กับหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งภาคท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาครัฐ ก่อนที่นักวิจัยจะทำการศึกษามิติปัญหาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การสร้างสัมพันธภาพกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อนกิจการเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่นั้น จำเป็นต้องประสานการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และดำเนินงานในรูปแบบ “หุ้นส่วนในงานพัฒนาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น” ฉะนั้น ในระยะเตรียมการ นักวิจัยใช้เวลาในการสร้างสัมพันธภาพ (building-up rapport) กับภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก หากนักวิจัยไม่สามารถบูรณาการตนเองเข้ากับชุมชนและภาคีเครือข่ายได้ หรือไม่สามารรถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของโครงการได้ ก็จะเป็นการยากที่จะก้าวไปสู่การท างานในขั้นตอนต่อไป ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ นักวิจัยต้องไม่มีอคติต่อชุมชน สำหรับการเก็บรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น การเปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว อย่างไรก็ตาม ชื่อที่ปรากฏในรายงานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งเป็นนามสมมติหรือได้รับการอนุญาตให้เปิดเผยตัวตนจากผู้ให้ข้อมูล

ระยะการจัดทำแผน (Planning Phase)

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลที่ได้จากระยะการทำวิจัย โดยได้ใช้หลักการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ประกอบกับในพื้นที่เกิดเหตุการณ์ไม่สงบในหลายพื้นที่ การเข้าถึงข้อมูลจึงต้องมีการประชุมแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อค้นพบซึ่งเป็นลักษณะการประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากระยะการทำวิจัย ระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางในการศึกษาเพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นฐานข้อมูลและต่อยอดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและคนรุ่นหลัง

ระยะการทำวิจัย (Research Phase)

ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการประสานงานเก็บข้อมูลเบื้องต้นทางด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ หน่วยงาน/ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน อาทิ โรงเรียน แกนนำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาในชุมชน ส่วนการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการออกแบบการวิจัย (Research Design) หรือการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการวิจัย โดยสรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีสังคมฐานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีสังคมฐานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ดำเนินการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธีการ สัมภาษณ์ที่มีแบบหรือลักษณะที่ไม่เป็นทางการ

ในขั้นตอนนี้นักวิจัยได้ทำการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม สนทนา ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 85 คน ประกอบด้วยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในโครงการวิจัยนี้ อาทิ หน่วยงานราชการ ได้แก่ โรงเรียน แกนนำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาในชุมชน

ลำดับ	หน่วยงาน/บุคคลร่วมดำเนินการวิจัย	รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
1	องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.จะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย)	4 คน (อำเภอละ 1 คน)
2	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สงขลา เขต 3	นายสมศักดิ์ นิตยคำพร
3	โรงเรียนบ้านทรายขาว	นายเอกพจน์ นราพันธุ์
4	โรงเรียนบ้านเก่า	นายวิสุทธิ์ ทองจินดา
5	โรงเรียนบ้านกระอาณ	นายไพชอน เสดหนี
6	โรงเรียนบ้านถ้ำตลอด	นายอุทัย บุญเพชรทอง
7	คณะครูและนักเรียน	โรงเรียนละ 4-5 คน
8	คณะกรรมการสถานศึกษา	โรงเรียนละ 7-9 คน
9	ผู้นำชุมชน	ชุมชนละ 4-5 คน
10	นักพัฒนาชุมชน และผู้รู้หรือผู้อาวุโสในชุมชน	4 คน (อำเภอละ 1 คน)
11	ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาในชุมชน	ชุมชนละ 3-4 คน

ตารางที่ 1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์โครงการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

1. ได้ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกรวบรวมและจัดไว้อย่างเป็นระบบในรูปแบบงานวิจัย เข้าถึงได้ง่ายทั้งระดับชุมชนและบุคคลทั่วไป
2. คนในชุมชนได้รับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
3. คนในชุมชนสำนึกในการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

4. การวิจัยนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนานักวิจัยของมหาวิทยาลัย และสร้างเครือข่ายภายนอกมหาวิทยาลัย เป็นไปตามพันธกิจมหาวิทยาลัยทักษิณ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ พบว่า แต่ละพื้นที่มีลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังนี้

1. อำเภอจะนะ ได้แก่ ตำบลสะพานไม้แก่น พบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ด้านจักสาน เช่น การทำเปี้ยว ด้านการทำอาหาร เช่น การทำตูมเคย การทำขนมแบกอ การทำปลาส้ม การทำข้าวหมาก การทำข้าวหลาม

2. อำเภอนาทวี ได้แก่ ตำบลคลองขวาง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย การเลี้ยงนกกระทา การทำสมุนไพร

3. อำเภอเทพา ได้แก่ ตำบลท่าม่วง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย ด้านการเกษตร เช่น การทำข้าวห่อชิง โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม การปลูกพืชสมุนไพร การทำอาหาร เช่น การทำขนมที่มีส่วนผสมของสมุนไพรชนิดต่างๆ อาทิ ขนมโคกะทิ ขนมเปียกปูนกะทิสด ขนมเกสรชมพู และขนมถั่วแปบ

4. อำเภอสะบ้าย้อย ได้แก่ ตำบลเขาแดง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย กลุ่มอาหาร เช่น การทำขนมเค้กกล้วยหอมเนื้ การทำขนมลอยมันมะพร้าวคั่วเครื่องแกง ทางด้านการเกษตร เช่น การเลี้ยงไส้เดือน การปลูกกาแฟพันธุ์พื้นเมือง

2. การศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การศึกษาระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ มีลักษณะกระบวนการที่เฉพาะที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง โดยจากการสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ของในแต่ละพื้นที่ 4 อำเภอ พบว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ที่มีความชัดเจนและต่อเนื่องประกอบด้วย 4 ด้านหลักๆ คือ ด้านการทำจักสาน ด้านโภชนาการ ด้านการทำเกษตร และด้านแพทย์แผนไทย คือการทำสมุนไพรต่าง ๆ โดยจากการศึกษาระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ นั้นพบว่า ในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มาจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านบรรพบุรุษ

3. การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ซึ่งผู้วิจัยได้เรียบเรียงภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา พบว่าการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านสังคมเครือญาติ เช่น แม่ถ่ายทอดให้ลูกและหลาน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ

- 1) การปฏิบัติจริง
- 2) การสาธิต
- 3) การบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร และ
- 4) ถ่ายทอดผ่านสมาชิกในครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการความรู้มีขั้นตอนสำคัญ

ได้แก่ 1) การกำหนดประเด็นสำคัญจากการถ่ายทอดจากครอบครัว ผู้คนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) การแสวงหาความรู้ โดยนำความรู้เดิมจากการถ่ายทอดของครอบครัวมาพัฒนาต่อยอด 3) แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในรูปแบบการประชุม การบรรยายตามชุมชน การพูดคุยผ่านสื่อ ออนไลน์ การพบปะอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในวงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 4) การจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล เฉพาะสมาชิกในครอบครัว และ 5) การถ่ายทอดความรู้ผ่านการอธิบาย สาธิต บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับสมาชิกในครอบครัว

4. การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ เพื่อนำไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษา จากการศึกษาพบว่า ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเฉพาะและสามารถนำไปเผยแพร่และต่อยอดด้านการศึกษาให้กับนักเรียนในชุมชน นำไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง องค์กรภาครัฐ และองค์กรชุมชน และจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) จำนวน 1 เล่ม (สังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Bookcase – Flip Book/AnyFlip) โรงเรียนบ้านทรายขาว ตำบลสะพานไม้แก่น อำเภอละน้ำ โรงเรียนบ้านเก่า ตำบลคลองขวาง อำเภอนาทวีโรงเรียนบ้านกระอาน ตำบลท่าม่วง อำเภอเทพา และโรงเรียนบ้านถ้ำลอด ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย และมีการจัดทำเพจ Facebook สังคมฐานความรู้ภูมิปัญญาสร้างความพอเพียง(<https://www.facebook.com/groups/273953363849577>)

การอภิปรายผล

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ มีการดำเนินการภายในชุมชน 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา นั้นจากการศึกษาพบว่า

1. การสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่มีต้นทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านการทำจักสาน ด้านโภชนาการด้านการทำเกษตร และด้านแพทย์แผนไทย เน้นการหาเลี้ยงตัวเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความชัดเจนและเป็นขั้นตอน โดยมีการแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนาระบบการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง องค์กรภาครัฐ และองค์กรชุมชน ซึ่งการศึกษาลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 4 อำเภอมีการดำเนินงานตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่เนื่องด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบที่มีอยู่จึงทำให้กระบวนการทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวเป็นไปได้ไม่เต็มที่นัก สอดคล้อง “การจัดการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้” การจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ต้องเผชิญปัญหาและความท้าทายในหลายมิติด้วยกัน โดยเฉพาะปัญหาความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งเป็นปัญหาที่เป็นความท้าทายในการจัดการศึกษาศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2560 : 35-36) ได้แก่ปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงและเกิดความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี สังคมและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและมีความผูกพันกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น การบริหารการจัดการศึกษาจึงต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ (สำนักพัฒนาการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2551 : 2)

นักวิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่ชุมชนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสบ้าย้อย และอำเภอเทพา เพื่อศึกษาลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ คือ

1. อำเภอจะนะ ได้แก่ ตำบลสะพานไม้แก่น โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ด้านการสานอาชีพการทำเปียว ด้านการทำอาหาร (การทำตุ๋มเคียว การทำขนมแบก การทำปลาส้ม การทำข้าวหมาก การทำข้าวหลาม)

2. อำเภอนาทวี ได้แก่ ตำบลคลองขวาง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย การเลี้ยงนกกระทา การทำสมุนไพร

3. อำเภอเทพา ได้แก่ ตำบลท่าม่วง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ด้านการเกษตร เช่น การทำข้าวช่อชิง โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม การปลูกพืชสมุนไพร การทำอาหาร เช่น การทำขนมที่มีส่วนผสมของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ อาทิ ขนมโคกะทิ ขนมเปียกปูนกะทิสด ขนมเกสรชมพู และขนมถั่วแปป เป็นต้น

4. อำเภอสบ้าย้อย ได้แก่ ตำบลเขาแดง โดยพบลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย กลุ่มอาหาร เช่น การทำขนมเค้กกล้วยหอมเนื้ การทำขนมลอยมัน มะพร้าวคั่วเครื่องแกง ทางด้านการเกษตร เช่น การเลี้ยงไส้เดือน การปลูกกาแฟพันธุ์พื้นเมือง โดยในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่

2. การศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การศึกษาระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ มีลักษณะกระบวนการที่เฉพาะที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่าน

บรรพบุรุษ ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านสังคมเครือญาติ เช่น แม่ถ่ายทอดให้ลูก และหลาน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง 2) การสาธิต 3) การบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4) ถ่ายทอดผ่านสมาชิกในครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการความรู้ มีขั้นตอนที่สำคัญคือ 1) การกำหนดประเด็นสำคัญจากการถ่ายทอดจากครอบครัวสู่คนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) การแสวงหาความรู้ โดยนำความรู้เดิมจากการถ่ายทอดของครอบครัวมาพัฒนาต่อยอด 3) แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในรูปแบบการประชุม การบรรยายตามชุมชน การพูดคุยผ่านสื่อออนไลน์ การพบปะอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการในวงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 4) การจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคลเฉพาะสมาชิกในครอบครัว และ 5) การถ่ายทอดความรู้ผ่านการอธิบายสาธิต บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับสมาชิกในครอบครัว สอดคล้องกับ อุทัยวรรณ ภูเทษ (2560) ที่ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นบ้าน มีรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ภายใต้การดำรงชีวิตประจำวัน มีการเรียนรู้และสืบทอดความรู้ต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน และส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากพ่อ แม่ ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสาน มีรูปแบบการถ่ายทอดโดยใช้วิธีการสั่งสมประสบการณ์จากการที่เห็นพ่อ แม่ ทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่เด็ก และลงมือปฏิบัติจริง การฝึกฝนด้วยตนเองและจากเพื่อนบ้าน จากผู้รู้ ผู้ชำนาญ การเรียนรู้จากตนเองโดยเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก เจ้าหน้าที่จากภาครัฐเข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำเครื่องจักสานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านมากขึ้น และสอดคล้องกับ ไททัศน์ มาลา (2562) ที่พบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญานำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่นเดียวกับ กนกพร จิมพลี (2555) ที่กล่าวว่า ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบทอดกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยในแต่ละบริบท แต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกันออกไป

3. การพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ซึ่งหลังจากการลงเก็บข้อมูล มีการสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักและมีการพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ของชุมชนเอง จากที่ผู้วิจัยได้เรียบเรียงภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนเป้าหมาย เป็นไปแบบจากรุ่นสู่รุ่นผ่านสังคมเครือญาติ เช่น แม่ถ่ายทอดให้ลูกและหลาน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง 2) การสาธิต 3) การบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4) ถ่ายทอดผ่านสมาชิกในครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการความรู้มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การกำหนดประเด็นสำคัญจากการถ่ายทอดจากครอบครัว สู่คนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) การแสวงหาความรู้ โดยนำความรู้เดิมจากการถ่ายทอดของครอบครัวมาพัฒนาต่อยอด 3) แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในรูปแบบการประชุม การบรรยายตามชุมชน การพูดคุยผ่านสื่อ ออนไลน์ การพบปะอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในวงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 4) การจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคลเฉพาะสมาชิกในครอบครัว และ 5) การถ่ายทอดความรู้ผ่านการอธิบาย สาธิต บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับสมาชิกในครอบครัว มีการจดบันทึกเรียบเรียงภูมิปัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มมีกระบวนการถ่ายทอดให้ความรู้กับผู้ที่สนใจเรียนรู้ผ่านสถานศึกษา หน่วยงานในชุมชน การถูกรับเชิญการเป็นวิทยากร กรณีมีการออกร้านเพื่อถ่ายทอดกระบวนการทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้น เพื่อเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับ ศิริวิทย์ จวงทอง และคณะ (2554) ที่ได้ศึกษาบริบทและทุนชุมชน และค้นหาองค์ความรู้ การได้มา การถ่ายทอด และใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพ

4. การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้

การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้เพื่อนำไปสู่การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาเป็นการพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ในชุมชน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ได้ดำเนินการไปในกระบวนการทำวิจัยในครั้งนี้มีการจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) อำนวยความสะดวก 1 เล่ม (สังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Bookcase – Flip Book/AnyFlip) ประกอบด้วยโรงเรียนนำร่องคือ โรงเรียนบ้านทรายขาว ตำบลสะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ โรงเรียนบ้านเก่า ตำบลคลองขวาง อำเภอนาทวี โรงเรียนบ้านกระอาน ตำบลท่าม่วง อำเภอเทพา และโรงเรียนบ้านถ้ำตลอด

ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย เนื่องจากโรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ในสังคมที่สำคัญ เพื่อเป็นแหล่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาบางอย่างที่มีไม่สูญหายนอกจากนี้ยังได้ดำเนินการเผยแพร่ข้อมูล ผ่านเพจ Facebook สังคมฐานความรู้ภูมิปัญญาสร้างความพอเพียง (<https://www.facebook.com/groups/273953363849577>) สอดคล้องกับ จินต์ประวีร์ เจริญฉิม และสิริชัย ดีเลิศ (2563) ได้กล่าวว่า ควรมีการจัดเก็บความรู้โดยเฉาะความรู้ด้านภูมิปัญญาที่เก็บไว้ในตัวบุคคลโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ควรมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สะดวกต่อการเข้าถึงและป้องกันการสูญหาย

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ที่มีกระบวนการดำเนินการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความชัดเจนและต่อเนื่องประกอบด้วย 4 ด้านหลัก ๆ คือ ด้านการทำการจรสาน ด้านโภชนาการ ด้านการทำเกษตร และด้านแพทย์แผนไทย คือการทำสมุนไพรต่าง ๆ โดยจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มาจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านบรรพบุรุษ โดยภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา มีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านสังคมเครือญาติ เช่น แม่ถ่ายทอดให้ลูกและหลาน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง 2) การสาธิต 3) การบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร 4) ถ่ายทอดผ่านสมาชิกในครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการความรู้ขั้นตอนสำคัญคือ 1) การกำหนดประเด็นสำคัญจากการถ่ายทอดจากรอบครัว ผู้คนรุ่นหลังที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) การแสวงหาความรู้โดยนำความรู้เดิมจากการถ่ายทอดของครอบครัวมาพัฒนา ต่อ ยอด 3) แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในรูปแบบการประชุม การบรรยายตามชุมชน การพูดคุยผ่านสื่อ ออนไลน์ การพบปะอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในวงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 4) การจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคลเฉพาะสมาชิกในครอบครัว และ 5) การถ่ายทอดความรู้ผ่านการอธิบาย สาธิต บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับสมาชิกในครอบครัว และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้นั้นพบว่าในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษาเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและเก็บรักษาภูมิปัญญามีให้สูญหาย และเข้าถึงได้ง่าย มีการแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง องค์กรภาครัฐ และ องค์กรชุมชน และจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่าย

สถานศึกษาในรูปแบบ e-book และจัดทำเพจ Facebook ส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาสร้างความพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสืบค้นลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจ ชายแดนภาคใต้จากข้อมูลที่รวบรวมไว้เพื่อนำไปต่อยอดในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้

2) หน่วยงานการศึกษาสามารถเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ของคนในท้องถิ่น เพื่อต่อยอดการรักษาไว้ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของบรรพบุรุษสืบและให้การส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

3) การพัฒนากระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นและเก็บรักษาไว้

4) การจัดทำฐานข้อมูลและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครือข่ายสถานศึกษา การเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยกันประชาสัมพันธ์ สื่อออนไลน์ในวงกว้าง เพื่อให้เป็นที่รู้จักกว้างขวาง เพื่อต่อยอดการประกอบการ รายได้หมุนเวียนในชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการการศึกษาในเขตพื้นที่นอกเหนือจากเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้
- 2) ควรเปรียบเทียบลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ กับภูมิภาคอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ด้วยกัลยาณมิตรสนับสนุนจากองค์กรหลายหน่วยงาน

ทีมนักวิจัยขอขอบพระคุณผู้อำนวยการโรงเรียน ครู/นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน และผู้รู้หรือผู้อาวุโสในชุมชน บุคคลแกนนำของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาในชุมชน และองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ศึกษาตำบลสะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ ตำบลคลองขวาง อำเภอนาทวี ตำบลท่าม่วง อำเภอเทพา และตำบลเขาแดง อำเภอบันยอวย ที่ให้การดูแลและให้ความอนุเคราะห์ในการประสานพื้นที่อย่างดียิ่งและต่อเนื่องตลอดการดำเนินงานวิจัย

ขอขอบคุณนิสิตสาขาวิชาพลศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่มีส่วนร่วมในการลงพื้นที่ทำกิจกรรมภาคสนาม รวมทั้งคณะทีมวิจัย ในแผนการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจชายแดนภาคใต้ ที่ร่วมเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน สุดท้ายขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยทักษิณ ในการสนับสนุนงบประมาณโครงการวิจัย

บรรณานุกรม

- กนกพร นิยมพลี. (2555). **รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณิปบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ คณิตศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จินต์ประวีร์ เจริญฉิม และ สิริชัย ดีเลิศ. (2563). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน. **วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 33(2), 152-167.
- ไททัศน์ มาลา. (2554). **การเมืองเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: บทเรียนวิกฤติ และความท้าทาย**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ. (2554). **การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนใน ตำบลคลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา**. สงขลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สำนักพัฒนาการศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2551). **การพัฒนาการศึกษา ขั้นพื้นฐานเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : พี.พี.เอส กิจเจริญ.
- สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. (2551). **สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของบุคลากร**. กรุงเทพฯ: สาม เจริญพานิชย์, 2551, 20-21

อุทัยวรรณ ภูเทศ,หัวหน้าโครงการ. (2560). **การพัฒนาศักยภาพของชุมชน
ในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้าน หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** (Development of
Community Potential in Local Wisdom of Wickerwork Application
for Community Economic Development on Sufficiency Economy).
นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

<https://www.egov.go.th/th/content/10301/3441/> ชาติข้อมูล